

PODRŠKA PRAVOSUĐU BIH: OBRAZOVANJE UČENIKA/CA O PRAVNOM SISTEMU

„Onom dijelu informacijskog univerzuma sa kojim dođu u dodir, učenici će morati davati smisao na kritički, kreativan i produktivan način.“

SVA DJECA SU ROĐENA SA SPOSOBNOŠĆU I ŽELJOM ZA UČENJE

Među djecom, kao i odraslim ljudima postoje individualne razlike koje doprinose tome da pojedine pristupe i načine učenja preferiramo više u odnosu na neke druge, ali postoje i određeni principi učenja koji su zajednički:

- ✓ Djeca uče najbolje kada su aktivno uključena u proces učenja i kreiranje sopstvenog razumijevanja koncepta.
- ✓ Djeca uče najbolje kada su sadržaji relevantni za dijete i povezani sa "stvarnim životom" i njihovim iskustvom.
- ✓ Djeca uče najbolje kada se uvažavaju njihove individualne potrebe, mogućnosti i interesovanja.
- ✓ Učenje se odvija u socijalnoj interakciji, koja uključuje jezik, dijalog, diskusiju i primjenu.
- ✓ Učenje je najefikasnije kada se djeca osjećaju sigurno, prihvaćeno, prepoznato, poštovano i vrednovano.
- ✓ Djeci treba smisljena povratna informacija i uključenost u samoprocjenu.
- ✓ Djeca uče bolje kada su njihove porodice aktivno uključene u obrazovni proces.
- ✓ Djeca trebaju posvećene i entuzijastične nastavnike.

PRIPREMITE SE ZA USPJEH!

Poštovani/e sudije i sutkinje,

želimo vas podržati u vašoj namjeri da učenicima osnovnih i srednjih škola što bolje približite pravni sistem u Bosni i Hercegovini. Također, želimo da vi i vaši učenici uživate u ovom procesu, jer učenje može biti zabavno, zanimljivo i izazovno, a podučavanje - uzbudljiva avantura koje ćete se uvijek rado prisjećati.

Kako biste što kompetentnije organizirali podučavanje, podsjećamo vas da **ZNATI ŠTO ne znači uvijek i ZNATI KAKO**. Vaše kompetencije o sadržaju podučavanja, o pravnom sistemu u BiH, su veoma važne, a mi vas ovim putem želimo upoznati i sa nekim od bitnih zakonitosti procesa učenja i podučavanja.

Ukoliko želimo da pripremimo učenike za odgovorno i funkcionalno učešće u društvenom poretku, onda neće biti dovoljno ako se učenicima samo izloži određeni skup činjenica, koje oni moraju usvojiti. Činjenice, same po sebi, nisu dovoljne. Konceptualno znanje, razumijevanje i praktično iskustvo su najvažniji. Znanje je jedino vrijedno kada je korisno, a korisno je samo onda kada se ostvaruje spoznavanjem suštine pojmova i kada se može praktično, kreativno i kritički primijeniti u životu.

Vaš čas može biti organiziran upravo tako da kod učenika podstakne znatiželju i maksimalno ih uključi u ove procese. Veliki je broj strategija koje vam u tome mogu djelotvorno poslužiti. Ograničene su jedino maštom i kreativnošću nastavnika i učenika. Najvažnije je da u svakoj fazi podučavanja, i vi i učenici uradite nešto što ima smisla. Nadamo se da ćete u ovom kratkom podsjetniku pronaći nešto što za vas ima smisla i da ćete nas kontaktirati ukoliko mislite da vas možemo podržati na bilo koji drugi način.

Srdačan pozdrav,

Radmila Rangelov Jusović
Izvršna direktorica Centra za obrazovne inicijative Step by Step

„Kritičko mišljenje je najvažnije umijeće u otvorenom i demokratskom društvu i ono je moguće na svim uzrastima.“

Centar za obrazovne inicijative,
Step by Step
Sarajevo, Kralja Tvrtka 1/1
Telefon i fax: 033 667 673
office@coi-stepbystep.ba
www.coi-stepbystep.ba

TRI SU KLJUČNA PITANJA KOJA SVAKI NASTAVNIK POSTAVLJA SAMOME SEBI PRIJE NO ŠTO UĐE U RAZRED:

1. KOJE ISHODE ŽELIM POSTIĆI?
2. KAKO ĆU IH POSTIĆI?
3. KAKO ĆU ZNATI DA SAM IH POSTIGAO/LA?

Nakon što ste odlučili koje **ključne koncepte** o pravnom sistemu u BiH želite približiti učenicima u osnovnoj ili srednjoj školi, tako da o njima imaju određeno znanje, da ih razumiju i mogu upotrijebiti, da ih prepoznaju oko sebe i o njima raspravljaju, koriste njihova načela u svakodnevnom životu i sl., sjetite se da učenje mora biti aktivan, a ne pasivan, proces te da je vaša uloga da osigurate da učenici što aktivnije i smislenije prođu kroz sve faze tog procesa.

Uskoro ćemo i opisati ove **tri faze učenja (i poučavanja)** kako biste razumjeli zašto je o njima važno voditi računa, ukoliko želimo pobuditi interesovanje učenika i njihovo aktivno učešće u procesu učenja, a potom ćemo vam predložiti i nekolčinu mogućih aktivnosti za svaku od faza koje će osigurati da učenici na vašem času nikako ne ostanu pasivni. No, prije toga evo još nekoliko važnih pitanja na koja nastavnici odgovaraju pripremajući se za čas, u namjeri da pobude **što veću motivaciju** učenika i uključe učenike u što veći raspon aktivnosti mišljenja o datoj temi:

1. Koje **važne informacije** u okviru ove teme učenici mogu otkriti, usvojiti i razumjeti?
2. Kako sadržaj može pobuditi **osobne reakcije i motivaciju** učenika/ca?
3. **Zašto** bi te teme mogle biti učenicima značajne; kako je mogu **povezati sa** svojim životom?
4. Kakve su mogućnosti za obradu teme **sa više različitih gledišta**, multidisciplinarno?
5. Kako se tema može koristiti za razvoj **sposobnosti istraživanja, analize, izvještavanja, rasprave**, i slično?
6. Koji aspekti teme zahtijevaju **dalje istraživanje** ili akciju učenika?

Učenje je aktivan, a ne pasivan proces.

Nema nijednog opravdanog razloga da vaši učenici sjede pasivno u razredu slušajući vas kako puno znate i mislite umjesto njih dok oni sjede odsutno, praveći bilješke ili sanjareći o svemu drugom.

ONO ŠTO JE VAMA VAŽNO ILI ZANIMLJIVO NE MORA NUŽNO BITI ZANIMLJIVO I VAŽNO I VAŠIM UČENICIMA.

Budite podsticajni, pobuđujte interesovanje, uzbuđenje, odvažnost, provocirajte učenike da razmišljaju o onome što znaju.

ČEMU SLUŽI "EVOKACIJA"?

1. **Proces učenja je proces povezivanja novog sa poznatim.** Učenici grade novo znanje na osnovu prethodnih znanja i uvjerenja. Tako se, pomaganjem učenicima da rekonstruiraju prethodno znanje i uvjerenja, može postaviti najširi temelj na koji se nadovezuje dugoročno razumijevanje novih informacija. Takođe služi u **razjašnjavanju nesporazuma, nedoumica i pogrešaka u znanju** koje se inače ne bi pojavile na površini bez aktivnog propitivanja postojećih spoznaja i uvjerenja.

2. **Druga svrha faze evokacije je aktiviranje učenika.** Da bi došlo do sadržajnog, trajnog i kritičkog razumijevanja, učenici se moraju aktivno uključiti u proces učenja. Aktivna uključenost znači da učenici moraju postati svjesni vlastitog mišljenja služeći se vlastitim riječima.

Potom moraju izraziti svoje znanje i razumijevanje bilo aktivnim mišljenjem, pisanjem i/ili kazivanjem. Na taj način, osobno znanje je dovedeno do nivoa svijesti, a iz učenika se izvuče "schema" ili prethodno izgrađena konstrukcija mišljenja o nekoj postavci ili temi. Izvlačenjem te konstrukcije ili sheme, učenik može bolje povezati nove informacije s već poznatim zato što je kontekst razumijevanja postao jasan.

3. **U ovoj se fazi utvrđuje interesovanje i svrhovitost izražavanja teme.** Interesovanje i svrha su neophodni za održavanje aktivnog sudjelovanja učenika. Učenje sa svrhom je djelotvornije od nesvrhovitog. Međutim, postoje dva tipa svrhe: svrha koju određuje nastavnik ili koja je određena tekстом nasuprot samoodređene svrhe. Samoodređene su svrhe djelotvornije od onih koje nameću vanjski izvori, a interesovanjem neke osobe najčešće se određuje i njena svrha.

Bez trajnijeg interesovanja smanjuje se motivacija za rekonstrukciju shema ili prihvatanje novih informacija.

AKTIVNOSTI KOJE BIRAMO PODUZETI U OVOJ FAZI PODUČAVANJA TEMELJE SE NA ODGOVORIMA NA SLJEDEĆA PITANJA:

1. *Kako će učenici biti vođeni da formulišu sopstvena pitanja i svrhu za učenje?*
2. *Kako će se mišljenje učenika usmjeriti na temu?*
3. *Kako će se probuditi radoznalost?*
4. *Kako će se podsjetiti na prethodno znanje?*
5. *Pitanje izazova, prilika za postavljanje problemskog pitanja ili situacije?*

REPERTOAR AKTIVNOSTI (PREDJELO)

✚ Pojam "pravda" ili "pravda je slijepa" napišite na ploču i tražite od učenika da kažu sve asocijacije koje im padaju na pamet. Upisujte pojmove koje učenici navode u formi mreže, onako kako se asocijacije nadovezuju ili ... zašto Justicija ima mač a zašto vagu. Neka jedna grupa djece razmišlja o povezu na očima, druga o maču a treća o vagi. Saslušajte njihove komentare bez suđenja i sugestija. Objasnite im značenje i povežite ga sa onim što su učenici rekli.

✚ Zamolite djecu da se sjete nekih pravila koja postoje (u školi, kući, na ulici...). Postavite problemsku situaciju – šta misle da bi se dogodilo kada bi sva pravila koja postoje preko noći nestala? Dovedite to u vezu sa postojanjem zakona.

✚ Tražite od učenika da naprave listu pitanja koja ih zanimaju kada je riječ o zakonodavnoj, sudskoj i izvršnoj vlasti. Nakon toga, možete simulirati intervju na televiziji i sl.

✚ Pitajte učenike znaju li za Konvenciju o pravima djeteta? Zašto misle da je Konvencija uopšte napisana? Mogu li se sjetiti nekih od članova Konvencije? Jesu li čuli za druge zakone i koje?

✚ Podijelite učenike u manje grupe i neka svaka grupa izvuče listić sa nazivom nekog zakona (Zakon o zaštiti priroda; Zakon o zdravstvenoj zaštiti; Zakon o sportu...). Neka u grupi napišu sve čime bi se ovaj zakon mogao baviti, zašto postoji? Uvedite pojam člana u zakonu.

✚ Neka učenici naprave razredni rječnik pravnih termina (neka se svaki učenik ili grupa učenika sjeti riječi koje su čuli a koje su u vezi sa sudom, zakonima...)

Ne plašite se ako se mišljenja i uvjerenja učenika u ovoj fazi podučavanja pokažu protivrječnim. Ovo je u razrednom okruženju važno jer razlike mogu dovesti do osobnih pitanja, a osobna pitanja mogu biti snažan motiv za čitanje, slušanje, istraživanje informacija... s razumijevanjem.

**Definicija razumijevanja u stvari glasi:
"dobiti odgovor na vlastita pitanja"**

(Pearson u Pearson i Fielding, 1991.)

ČEMU SLUŽI

“RAZUMIJEVANJE ZNAČENJA”?

1. Prvi ključni zadatak ove druge faze – razumijevanja značenja – je **održavati zaokupljenost, interesovanje i zamah postignut u fazi evokacije.**
2. Drugi ključni zadatak je **podržati nastojanja učenika da prate svoje razumijevanje.**

Djelotvorni učenici i djelotvorni čitači prate svoje razumijevanje kada se suoče sa novim informacijama. Dok čitaju, dobri čitači će ponovo pročitati dio teksta koji nisu sasvim razumijeli. Dobri slušači, kad slušaju neko predavanje, postavljat će pitanja ili praviti bilješke o onome što ih zbunjuje ili što nerazumiju kako bi kasnije tražili objašnjenje.

Pasivni slušači jednostavno prelaze preko tih propusta u razumijevanju, nesvjesni zbrke, nerazumijevanja ili ispuštenih informacija.

Osim toga, kad učenici prate svoje razumijevanje, zaokupljeni su primjenom informacija na uspostavljene sheme. Oni smišleno povezuju novo sa poznatim. Učenici grade mostove između poznatog i novog znanja kako bi uspostavili novo razumijevanje.

REPERTOAR AKTIVNOSTI (GLAVNO JELO)

- ✚ Tražite od učenika da povežu različite nazive zakona različitim ministarstvima koja su odgovorno za primjenu određenog zakona. Potom, svakoj grupi dajte 10 - 20 različitih članova iz ovih zakona (na papirićima), da ih razvrstaju po pripadnosti zakonu.
- ✚ Organizirajte kraću simulaciju suđenja na neku od sljedećih tema, tražeći od djece da pišu argumente ZA i PROTIV:
  - Sloboda govora
  - Autorska prava (aktuelne rasprave o internetu i autorskim pravima)
  - Pravo na izražavanje (umjetničko, odjeća, grafiti...)
  - Poznati slučajevi iz svijeta prava
  - Ljudska prava
  - Prava ugroženih grupa/manjina
  - Pravo na školovanje
- ✚ Održite kraću prezentaciju o bitnim aspektima vaše teme (s naglaskom na ona pitanja koja su učenici postavljali u fazi evokacije)
- ✚ Kako se donose zakoni? Hajdemo da uradimo zajednički jedan primjer. U namjeri da zaštitite parkove u Sarajevu, zakonodavne vlasti su donijele odluku da donesu Zakon koji kaže „svim vozilima je zabranjen ulazak u park“. Da li je to dobar Zakon? Zašto? Vi ste sada sudije koje trebaju da presude u određenim slučajevima. Evo nekoliko primjera: dječak se vozao u svom autiću na baterije po parku i policajac ga je prijavio i poslao na sud vama; djevojčici koja ima astmu je pozlilo u parku i hitna pomoć je pažljivo ušla u park da bi joj pomogla – policajac ih je poslao na sud; vozač putničkog automobila je žurio na jako važan sastanak i, pošto je kasnio, odlučio je da prođe kraćim putem kroz park: ljubitelji automobila su odlučili da postave jedan spomenik automobilima u parku – takođe su poslani na sud. Da li je policajac postupio po zakonu? Kako bi zakon trebao da glasi?

AKTIVNOSTI KOJE BIRAMO PODUZETI U OVOJ FAZI PODUČAVANJA TEMELJE SE NA ODGOVORIMA NA SLJEDEĆA PITANJA:

1. Kako će učenici biti izloženi novim informacijama?
2. Kako će učenici istraživati sadržaje?
  - a) Demonstracija ili prezentacija; Koji sadržaji i kako?
  - b) Šta će učenici činiti da bi u toku obrade razumjeli značenje?

„Kritičko – felsefibilno – mišljenje se pojačava u atmosferi u kojoj se podstiču razlike u mišljenju.“
„Učenici su usvojili ideje onda kada ih mogu izraziti vlastitim riječima.“

**„Ako trebate zapamtiti, zaboravit ćete.
Ako trebate razumjeti, zapamtit ćete.“**

ČEMU SLUŽI "REFLEKSIJA"?

1. Od učenika se očekuje da svojim riječima počnu izražavati ideje i informacije sa kojima se susreću. To je neophodno da bi se konstruirala nova shema. Dugoročno učenje i dubinsko razumijevanje je lično. **Učenici najbolje pamte ono što razumiju u vlastitom kontekstu, izraženo vlastitim riječima.**

Razumijevanje traje kada je informacija uklopljena u smisleni kontekstualni okvir. Aktivnim preformuliranjem saznanja u poznati, lični vokabular, stvara se osobni, smisleni kontekst.

2. Drugi cilj ove faze je **podsticanje žive razmjene ideja između učenika i time širenja njihovog vokabulara kao i omogućivanje da iskuse razne sheme dok grade vlastitu.**

Angažiranjem u diskusiji u fazi refleksije učenici su suočeni sa raznim konstrukcijama koje razmatraju. Ovo je vrijeme promjene i rekonceptualizacije u procesu učenja. Suočeno sa višestrukim načinima integriranja novih informacija u tom trenutku vodi stvaranju fleksibilnijih konstrukcija koje se mogu praktičnije i svrhovitije primijeniti u budućnosti.

Oni koji kritički misle aktivni su i angažirani mislitelji koji sistematizirano i promišljeno rukuju svojom bazom znanja kako bi redefiniirali svoju osobnost i svoje viđenje svijeta dok se razvijaju i uče.

REPERTOAR AKTIVNOSTI (DESERT)

- ✚ Organizirajte aktivnost u kojoj će učenici samostalno ili u malim grupama razmišljati o sljedećim pitanjima:
  - Koje zakone biste vi donijeli?
  - Šta vam u vašoj školi, naselju, gradu smeta?
  - A ŠTA ŽELITE?
  - Šta biste predložili? Koji zakon?
  - Kako bi glasilo?
  - Provjerite da li taj zakon već postoji)
- ✚ Neka učenici dopune razredni rječnik pravnih termina koji su (ako su) započeli na početku časa.
- ✚ Organizirajte simulaciju suđenja na neku od sljedećih tema ali tako da djeca preuzmu određene uloge karakteristične za zakonodavni sistem (advokat, svjedok, sudija, tužilac, zapisničar...). Pokušajte da im sugerirate teme koje će im omogućiti da razumiju kako mogu postati aktivni i odgovorni građani koji se bore za prava svake osobe. Za srednjoškolce birajte teme koje imaju veze sa njihovim životom i osmislite slučaj zajedno:
  - Sloboda govora (prava učenika da izraze svoje mišljenje i sl.)
  - Autorska prava (šta ako se zabrani "skidanje" muzike sa interneta)
  - Pravo na izražavanje (mogu li imati frizuru kakvu želim, tatoo, pearcing..)
  - Rekonstrukcija velikih svjetskih slučajeva
  - Prava ugroženih grupa/manjina (pravo na školovanje, ili na pomoć)

Oni koji kritički misle postavljaju sebi sljedeća pitanja:

*"Šta ja mislim o tome?"
"Kako se ta informacija uklapa u ono što već znam?"
"Šta mogu uraditi drugačije sad kad raspoložem ovom novom informacijom?" i
"Kako se te postavke odražavaju na moja uvjerenja?"*

"Vodeći proces učenja nastavnici postaju više od prijenosnika golih činjenica; oni postaju fasilitatori pravog učenja konceptualiziranog znanja. Uloga nastavnika u procesu učenja mijenja se u ulogu partnera, a učenici, u okruženje za učenje, donose aktivni um i dovoljno energije da izvrše osobne promjene neophodne za usvajanje trajnog znanja."

„Učenje se ogleda u trajnoj promjeni.“

Ovaj vodič je objavljen uz podršku američkog naroda preko Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Autori publikacije su odgovorni za njen sadržaj i stavovi koji su u njemu izneseni ne odražavaju stavove USAID-a ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

I JOŠ SAMO MALO NAPOMENA...

- Svaku predloženu aktivnost možete organizirati tako da učenici rade, razgovaraju i/ili rješavaju zadatak u parovima ili malim grupama. To će omogućiti aktivnu interakciju, ne samo među učenicima, nego i između učenika i sadržaja o kojem uče.
- Vodite računa o vremenu! Ne možete organizirati sve predložene aktivnosti. Morate donijeti odluku koje aktivnosti iz svake faze procesa učenja i poučavanja ćete pripremiti, dok će neke druge ostati kao alternativna aktivnost ukoliko vam preostane vremena.
- Ukoliko ste namjeravali koristiti Power Point prezentaciju, na slajdove stavite samo ključne riječi (rečenice) o kojima namjeravate govoriti, a ne cijeli tekst. Velika slova, fotografije ili crteži, učinit će vašu prezentaciju „čitkom“, veselom i zanimljivijom.

NAJČEŠĆE POGREŠKE

- Sjetite se da niste došli u razred da pokažete djeci šta VI znate, nego da im pomognete da ONI nešto nauče
- Kad postavljate pitanja, ne požurujte učenike, dajte im vrijeme da razmisle.
- Postavljajte kvalitetna pitanja na koja postoji više od jednog mogućeg odgovora, a ne samo ona pitanja na koja je odgovor „da“ ili „ne“.
- Vodite računa da ne podcjenjujete ili precjenjujete znanje, sposobnosti ili mogućnosti učenika.
- Pojednostavite primjere i koristite rječnik koji nije kompliciran i suviše „stručan“, ali ne i infantilan.

BONUS AKTIVNOST - BOMBONE I PRAVILA

Na samom početku časa ili na samom kraju...

Djeca se poredaju u dva reda i kažete im da ćete se sada igrati „igre bombona“. Dajte prvom djetetu u redu jednu bombonu i kažete im da otpočnu igru. Naravno, djeca će biti zbunjena jer ne znaju kako da igraju, nemaju pravila.

Onda im kažete da je pravilo da dodaju bombonu jedni drugima preko glave. Kada počnu, zaustavite igru i recite im da to moraju raditi lijevom rukom.

Nakon kratkog vremena opet zaustavite igru i recite im da moraju žmiriti dok to rade. Pitajte djecu kako je tekla igra, zašto su pravila bila potrebna, kako je bilo kad ste mijenjali pravila. Poenta igre je u tome da razumiju zašto pravila moraju postojati, da pravila trebaju biti jasna svima, dobro definisana i jednaka za sve.

“Budućnost je za one koji kritički ispituju informacije i konstruiraju vlastite stvarnosti.”